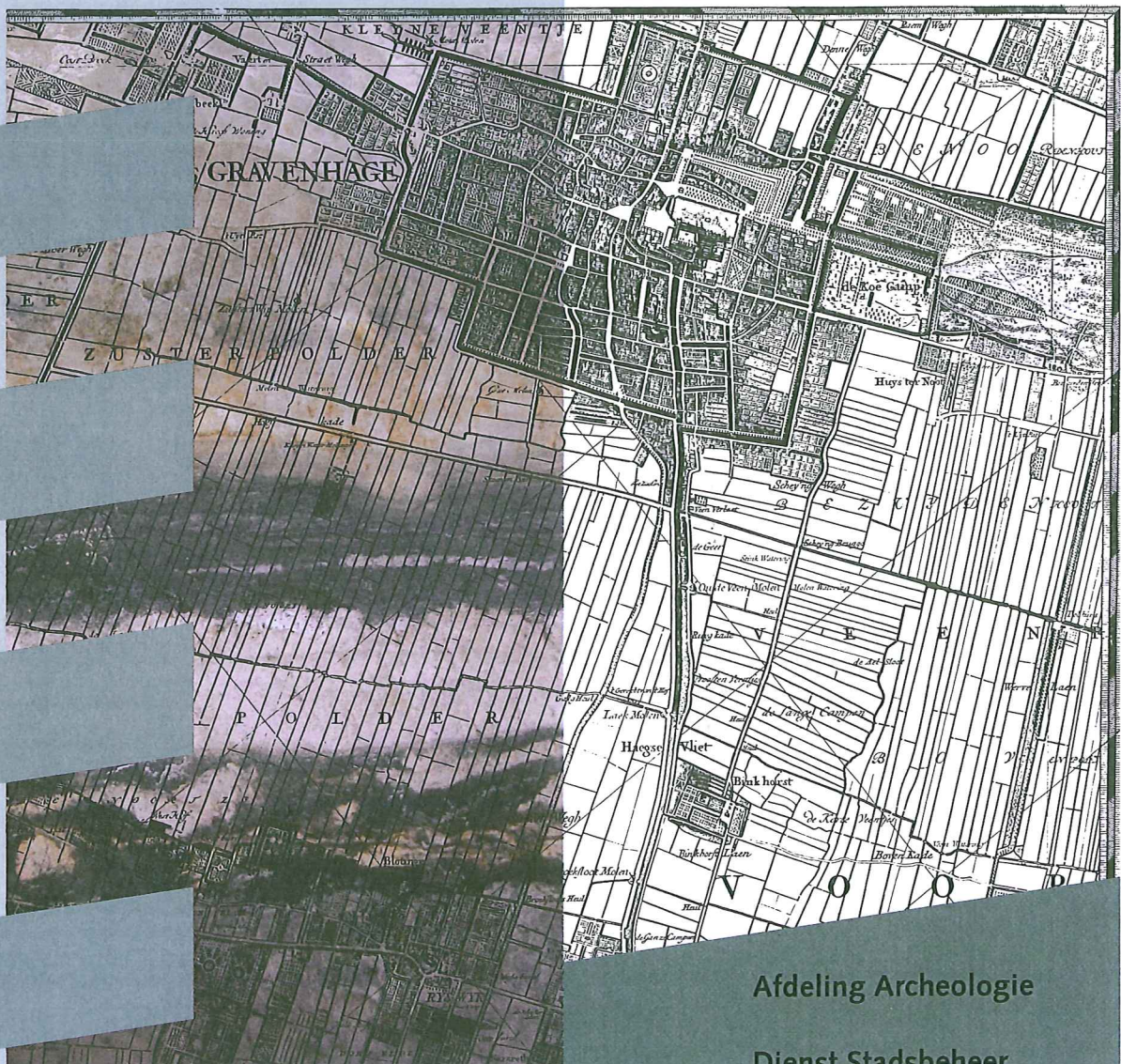

Gemeente Den Haag
Dienst Stadsbeheer
Afdeling Archeologie

Van Lumeystraat 37 en 39
Gemeente Den Haag
Bureauonderzoek en Inventariserend
Veldonderzoek-boringen

Afdeling Archeologie
Dienst Stadsbeheer
Rapport 0923

Administratieve gegevens

Projectcode: VL^u509b

Gemeente: Den Haag

Toponiem: Van Lumeystraat

Coördinaten: 78491 / 456254; 78494 / 456242;
78510 / 456246; 78511 / 456258

OM-nummer: 37903

Opdrachtgever: Aannemersbedrijf Brekelmans BV

Uitvoerder: Afdeling Archeologie Dienst Stadsbeheer
Gemeente Den Haag

Bevoegd gezag: Gemeente Den Haag

Datum veldwerk: oktober 2009

Datum rapportage: november 2009

Autorisatie: drs. C.B. Bakker (gemeente Den Haag)

Beheer en plaats documentatie: Afdeling Archeologie Dienst Stadsbeheer
Gemeente Den Haag, Spui 70 Den Haag

Colofon

Onderzoek: Van Lumeystraat 37 en 39, Gemeente Den Haag.
Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek-boringen

Auteurs: drs. Y.M. Boonstra (BO) en drs. E.C. Rieffe (IVO-b)

Uitgave: Afdeling Archeologie Dienst Stadsbeheer
Gemeente Den Haag

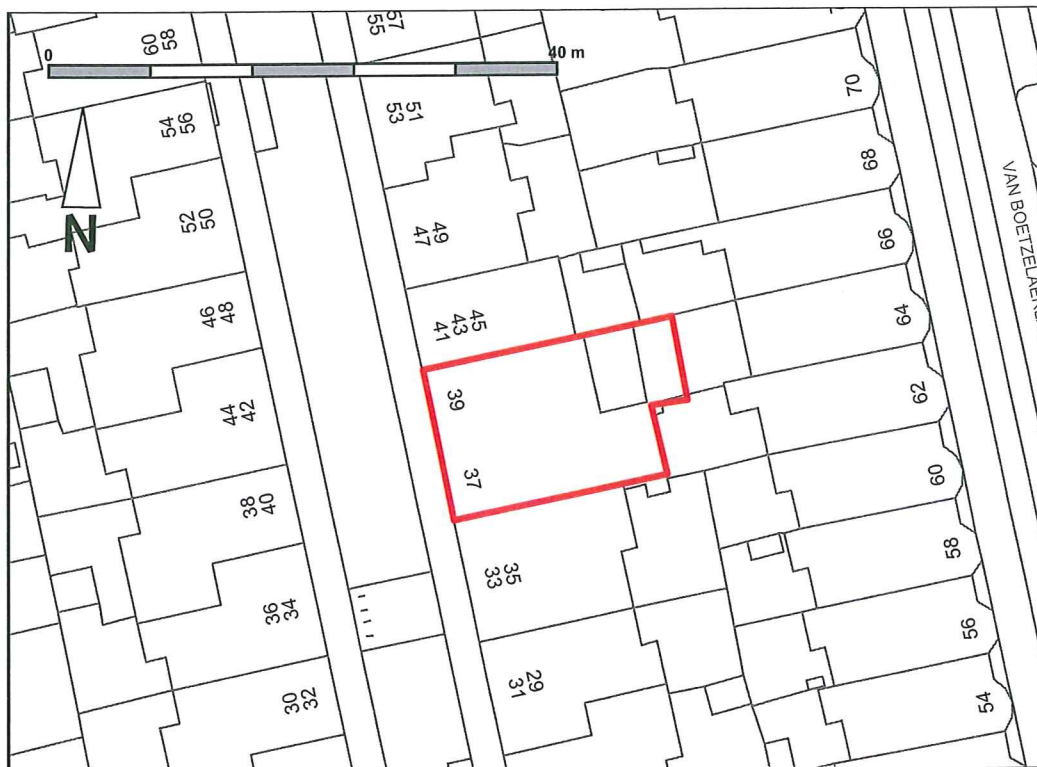
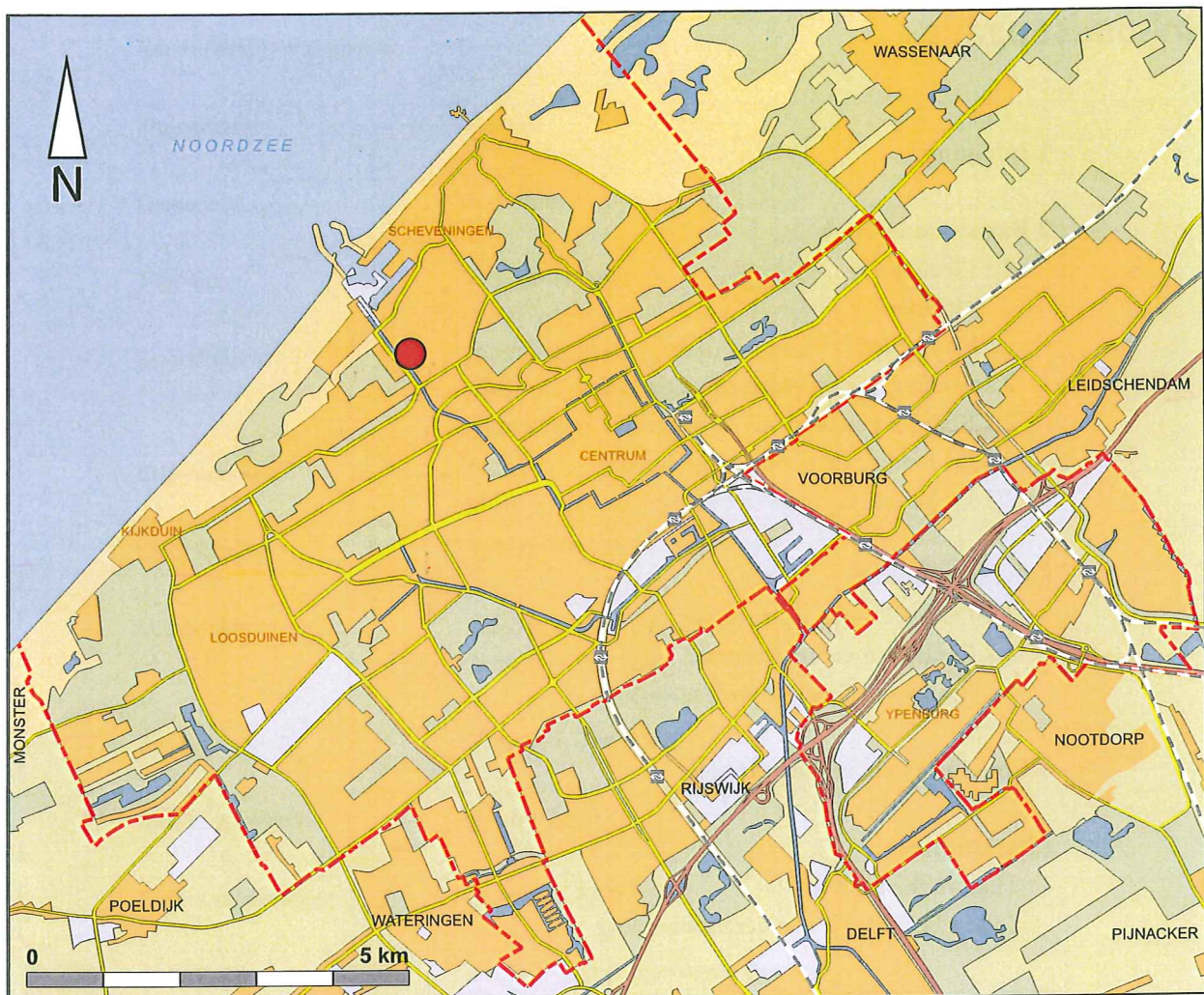
Rapportnummer: 0923

Den Haag, 2009

ISBN: 978-94-6067-018-3

Inhoudsopgave

1 Inleiding	5
2 Bureauonderzoek	6
2.1 Geologie	6
Algemeen	6
Plangebied	7
2.2 Archeologie en vroege geschiedenis	8
2.3 Recente geschiedenis en mogelijke verstoringen	10
2.4 De huidige en toekomstige situatie	10
2.5 De gespecificeerde archeologische verwachting	11
3 Booronderzoek	12
3.1 Doelstellingen en methode	12
3.2 Resultaten en interpretatie	12
3.3 Beantwoording onderzoeksvragen	13
4 Conclusies en aanbevelingen	14
Literatuurlijst	15
Historische kaarten	15
Lijst afbeeldingen met verantwoording	15
Bijlage 1: Archeologische perioden	16
Bijlage 2: Boorbeschrijvingen	17

Afb. 1 Plangebied en situering in Den Haag. Gemeente Den Haag.

1 Inleiding

Aannemersbedrijf Brekelmans is van plan om binnen afzienbare tijd de Van Lumeystraat 37 en 39 te herontwikkelen. Hiertoe zal de huidige werkplaats worden gesloopt en worden vervangen door twee herenhuizen.

Het plangebied ligt volgens de Nieuwe geologische kaart van Den Haag en Rijswijk in het strandwallenlandschap en heeft daarom archeologische potentie. Strandwallen werden in de late prehistorie en Romeinse tijd vaak bewoond. De kans dat daarvan nog resten in de bodem verborgen zijn is aanwezig.

Derhalve heeft Aannemersbedrijf Brekelmans aan de afdeling Archeologie van de dienst Stadsbeheer opdracht gegeven om een vooronderzoek voor het plangebied uit te voeren. Deze bestaat uit een Bureauonderzoek (BO) en een Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van karterende boringen (IVO-b). Dit om op een zo efficiënt mogelijke wijze de eventueel aanwezige archeologische waarden, de kwaliteit daarvan en de consequenties die een eventuele aanwezigheid van die waarden kunnen hebben in beeld te brengen.

Het doel van bureauonderzoek is het verwerven van informatie, aan de hand van bestaande bronnen, over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een omschreven gebied. Dit resulteert in een gespecificeerd verwachtingsmodel, op basis waarvan een aanbeveling kan worden gedaan ten aanzien van eventueel archeologisch vervolgonderzoek en/of inrichtingsmaatregelen. Door middel van het IVO-b wordt op non-destructieve manier getoetst of het verwachtingsmodel klopt. Dit leidt tot een zogenaamde terreinwaardering en een selectieadvies. Concreet betekent dit dat er bepaald wordt of het terrein al dan niet verder archeologisch onderzocht dient te worden.

Het BO en het IVO-b zijn uitgevoerd conform de eisen van de vigerende Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.1.

Voor het onderzoek is, naast de eigen database, tevens ARCHIS, het Gemeentearchief, het Bodem Informatiepunt en het Loket Inzage Bouwtekeningen geraadpleegd.

Het rapport is als volgt ingedeeld:

Eerst worden in het hoofdstuk Bureauonderzoek de bekende en verwachte archeologische waarden besproken in combinatie met de historische situatie en mogelijke verstoringen. Op basis daarvan wordt een verwachtingsmodel opgesteld. Vervolgens wordt ingegaan op de uitvoering en de resultaten van het IVO-b. Conclusies gevolgd door een selectiebesluit vormen de afsluiting van het rapport. De boorgegevens zijn te vinden in bijlage 2.

2 Bureauonderzoek

Het plangebied Van Lumeystraat 37-39 is onderdeel van de wijk Geuzen- en Statenviertel en heeft een oppervlakte van circa 225 vierkante meter (afb. 1). Het wordt begrensd door de naastliggende panden in de straat en achtertuinen van de Van Boetzelaerlaan. Het straatniveau ligt op 4,70 m + NAP.

2.1 Geologie

Algemeen

In de Haagse regio komen drie fysisch-geografische regio's bij elkaar. In het uiterste oosten wordt het landschap gedomineerd door het westelijke veengebied. In het westen, waaronder het plangebied, wordt het landschap beheerst door het strandwallenlandschap en het zuiden van de regio maakt deel uit van het zuidwestelijke zeekleigebied.¹ Een belangrijk kenmerk van bovengenoemde regio's is dat ze onder invloed van de stijgende zeespiegel hun huidige vorm en uiterlijk hebben gekregen.

Rond 4000 voor Chr. bereikte de zee haar grootste uitbreiding, waarbij de kustlijn ter hoogte van de lijn Rijswijk-Voorburg-Leidschendam-Voorschoten liep en werd gemarkeerd door een strandwal, de oudste in de Haagse regio. Deze strandwal loopt in zuidwestelijke richting door tot in het Wateringse Veld van Den Haag. In de loop van de tijd werd door de vorming van nieuwe strandwallen de kustlijn weer naar het westen toe verlegd. Dat gebeurde gefaseerd, waardoor tussen de strandwallen lagere gebieden aanwezig bleven, de strandvlaktes. In de periodes dat de kustlijn stabiel was, oftewel wanneer de strandwal hoger werd en tot stormvloedhoogte was opgebouwd, kwam ook duinvorming op gang, de zogenaamde Oude Duinen of Laag van Voorburg. Circa 2000 voor Chr. waren alle strandwallen gevormd en was het achterland grotendeels afgesloten van de zee. Dit leidde tot een verzoeting van het oorspronkelijk zilte landschap, waardoor het gebied geschikt werd voor moerasbossen. Doordat de invloed van de zee steeds verder afnam, verslechterde de afwatering. Hierdoor kon zich in de moerassen vanaf circa 3000 voor Chr. veen, het zogenaamde Hollandveen, op de afgestorven resten van de moerasbossen vormen. Dit bedekte uiteindelijk de gehele strandvlakte met uitzondering van de hoogste delen.

De strandwallen werden zowel tijdens als na de vorming regelmatig onderbroken door getijdegeulen in de zuidelijke regio, waarbij in de strandvlaktes gefaseerd klei en zand werd afgezet, het Laagpakket van Wormer. Na het eerste millennium na Chr. raakte de zee echter grotendeels haar invloed op het achter de duinen gelegen gebied kwijt, waardoor de sedimentatie ophield.

In dit strandwallenlandschap zijn pas in de late middeleeuwen grote veranderingen opgetreden. Door klimaatsverandering kwamen vanaf circa 1000 na Chr. zware stormen voor. Dit ging gepaard met hevige kustafslag, waarbij een deel van de Oude Duinen werd opgeruimd. Het vrijkomende zand werd door de zee weer op het land teruggebracht, waarna de wind het verder transporteerde. Hierdoor is de kustlijn naar het oosten opgeschoven. Door deze grote verstuiwingen raakt het oude landschap met een dik pakket zand overdekt. Dit proces verliep schoksgewijs over een periode van meerdere eeuwen en eindigt pas in de nieuwe tijd. Deze

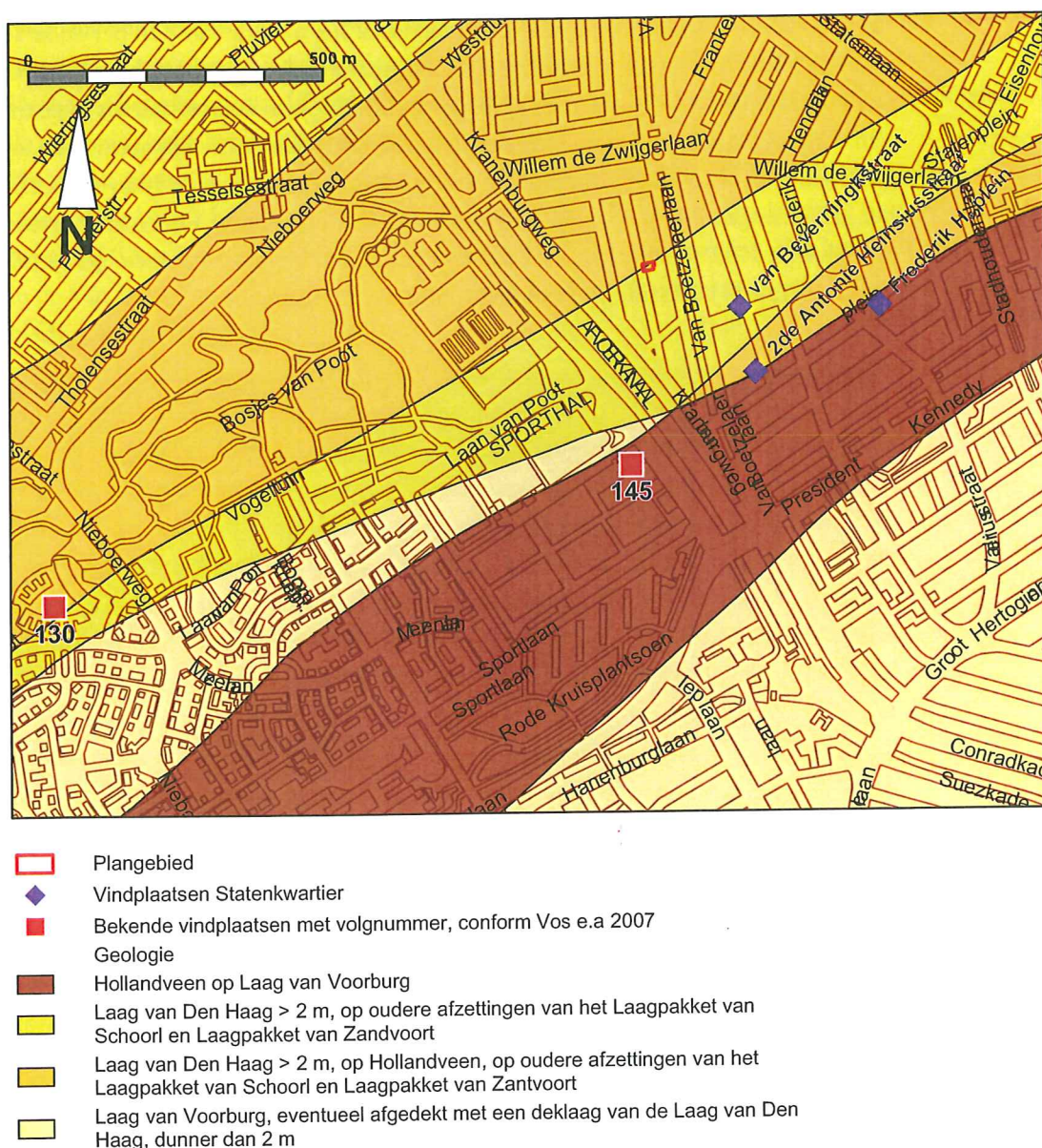
---

¹ Berendsen 2005.

reliëfrijke afdekkende zandlaag wordt Jonge Duinen of Laag van Den Haag genoemd. Dicht langs de kust is deze dikker dan 2 meter. Door deze afdekking is het oude, nu begraven oppervlak goed geconserveerd.²

Plangebied

Zoals gezegd is het plangebied gelegen in het hierboven beschreven strandwallenlandschap. Volgens de Nieuwe geologische kaart van Den Haag en Rijswijk (afb. 2) bevindt het zich precies op de overgang van strandwal naar strandvlakte. De laag van Den Haag is hier dikker dan 2 meter.³

Afb. 2 Uitsnede uit de Nieuwe geologische kaart van Den Haag en Rijswijk met plangebied en archeologische vindplaatsen. Gemeente Den Haag.

² Van Veen en Waasdorp 2000.

³ Vos *et al.* 2007.

2.2 Archeologie en vroege geschiedenis

De Archeologische waarden- en verwachtingenkaart van de gemeente Den Haag geeft voor het plangebied een archeologische verwachting aan. Deze verwachting is toegekend vanwege de situering in het strandwallenlandschap.

Het strandwallenlandschap werd vanaf de prehistorie al gebruikt door de mens. De strandwallen waren namelijk uiterst geschikt als bewoningsplek, vanwege de hogere positie in het landschap. De lagere delen van de duinen en de strandvlaktes werden daarbij benut als jaag- en voedselverzamelgebieden en/of landbouwgronden. Vrij snel na het ontstaan werden de strandwallen dan ook in gebruik genomen. Zo zijn op de oudst bewaard gebleven strandwal bij Rijswijk-Voorburg vindplaatsen aangetroffen vanaf het neolithicum.⁴ In het onderzoeksgebied is alleen sprake van jongere strandwallen. Hier stamt de vroegste bewoning uit de bronstijd of ijzertijd. Deze bewoning kan zich, al dan niet onderbroken, voortzetten tot in de middeleeuwen. Vanaf het begin van de late middeleeuwen raakte het gebied namelijk overstoven door de Laag van Den Haag. Deze overstuivingen zijn door gegaan tot in de 18de eeuw. Hierdoor was het gebied ongeschikt geworden voor bewoning en/of landbouw. Op de historische kaart van Kruikius uit 1712 is het plangebied dan ook gelegen in ongerepte duinen, genaamd het Vijfde Westduin (afb. 3). Dit blijft onveranderd tot in de 20ste eeuw.

Binnen het plangebied zijn nog geen archeologische vondsten gedaan, dit in tegenstelling tot de directe omgeving (afb. 2). Zo bevindt zich direct ten zuiden van de Willem de Zwijgerlaan en op nog geen 300 meter van het plangebied een aantal vindplaatsen op de overgang van strandwal naar strandvlakte. Daar werden bij archeologisch booronderzoek tijdens rioolaanleg over een aanzienlijk oppervlak bodems met archeologische indicatoren aangetroffen.⁵ Ter plekke van de 2e Antonie Heinsiusstraat ging het om een donkergrijze bodem onder een veenlaag. Vanwege deze stratigrafie wordt hierbij aan een bronstijd ouderdom gedacht. Op een iets hoger niveau, aan de top van het Oude Duin, werden bij de Van Beverningkstraat en het Frederik Hendrikplein eveneens antropogene bodems aangetroffen. Een daarbij geborgen aardewerkscherf van handgevormd aardewerk met vingertopversiering maakt een datering in de ijzertijd waarschijnlijk. De vindplaats aan de Van Beverningkstraat strekt zich uit tot die aan de 2e Antonie Heinsiusstraat en is daarvan gescheiden door een laag zand van minimaal een meter dik. Tenslotte werden in dit gebied akkersporen aangetroffen. Op verschillende plaatsen bleek de bovenzijde van het Hollandveen namelijk verploegd. In het verploegde veen bevond zich roodbakkend geglaazuurd aardewerk.⁶ Deze laatmiddeleeuwse landbouwactiviteiten eindigden door de overstuiving van het gebied.

Aan de overkant van het Afvoerkanaal aan de Houtrustweg bevindt zich, op de overgang van strandvlakte naar strandwal en eveneens op een afstand van minder dan 300 meter, ook een grotere vindplaats. Archeologisch onderzoek heeft daar middeleeuwse greppelsporen en een akkerareaal uit de midden ijzertijd aangetoond.⁷ De bijbehorende ijzertijd nederzetting lijkt zich direct zuidelijk van deze vindplaats te bevinden.⁸

---

4 Voor de absolute datering van de archeologische perioden wordt verwezen naar bijlage 1.

5 Rieffe 2001a.

6 Rieffe 2001b.

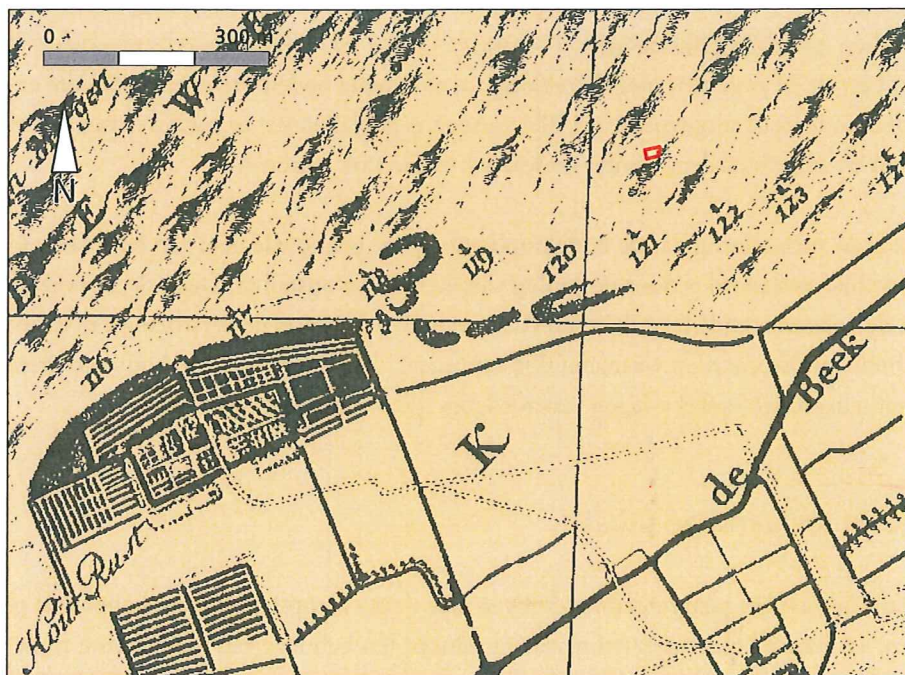
7 Het betreft hier vindplaats 145. Opgraving uitgevoerd door de gemeente Den Haag (Bulten 2004).

8 Op basis van het inventariserend booronderzoek in 2001 (Rieffe 2001b).

Verder weg zijn in het westelijke deel van de Vogelwijk sporen aangetroffen, gerelateerd aan landbouwactiviteiten.⁹ Bij het voormalige Juliana Kinderziekenhuis zijn restanten uit de late ijzertijd, Romeinse tijd en de late middeleeuwen op de rand van de strandwal gevonden. Hierbij zijn met name grote en kleine greppels blootgelegd die met de ontginning van de lagere delen van het toenmalige landschap in verband gebracht kunnen worden.¹⁰

De archeologie van het strandwallengebied is van belang. Volgens de Nationale Onderzoeksagenda Archeologie is er namelijk een kennislacune op dit gebied. Met name overgangsgedebieden van strandwal naar strandvlakte zijn bijzonder waardevolle onderzoeksgedebieden, zowel vanwege de relatief gave toestand (afdekking met veen) als vanwege de goede conservering van organisch materiaal. Een goede conservering geldt ook voor die delen, zoals het plangebied, die zijn gelegen binnen het overstuivingsgebied van de Jonge Duinen. Hier zijn eventuele vindplaatsen bedekt met een beschermende laag dekzand, hetgeen de archeologische verwachting ten goede komt.

Daarnaast geeft ook de hoogteligging van het terrein informatie over de archeologische verwachting. Voor het Haagse strandwallenlandschap geldt namelijk volgens de huidige inzichten dat vanaf 0,5 m tot 3,5 m + NAP archeologie kan worden aangetroffen. Het huidige oppervlak in de Van Lumeijstraat ter hoogte van het plangebied ligt daar met een oppervlakte van 4,7 m + NAP ruim boven.

Afb. 3 Uitsnede uit de kaart van Kruikius (1712) met daarop bij benadering aangegeven de locatie van het plangebied. Gemeente Den Haag.

- 9 Zo zijn tijdens archeologische begeleiding sloten waargenomen, mogelijk gerelateerd aan de buitenplaats Houtrust, waarin zich roodbakkerd aardewerk bevond. De vondsten in het veen aan de Merellaan van handgevoemd aardewerk en een benen priem uit vermoedelijk de ijzertijd/Romeinse tijd wijzen mogelijk op de aanwezigheid een afvalplaats van een nabij gelegen nederzetting (Rieffe 2009). Aan het Mezenplein zijn prehistorische sporen behorend tot vermoedelijk een akkerareaal op, en deels in, de Laag van Voorburg gevonden (Rieffe *et al.*, 2006, p. 51 en 52).
- 10 Opgraving uitgevoerd door de gemeente Den Haag (Bakker *et al.* 2001, p. 228-230). Het betreft hier vindplaats 130 (Van Veen en Waasdorp 2000).

2.3 Recente geschiedenis en mogelijke verstoringen

De grens tussen behoudenswaardige archeologie en niet-behoudenswaardige archeologie voor de gemeente Den Haag ligt grofweg bij 1800 na Christus. Alle eventueel aanwezige resten in de bodem van na deze datum worden beschouwd als niet behoudenswaardige archeologie.

Tot ver in de 19de eeuw bleef het plangebied deel uitmaken van de ongerepte duinstrook langs de kust. Dit veranderde met de aanleg van het tracé van de toenmalige stoomtram naar Scheveningen, nu de route van tramlijn 11. Op de Bonnekaart van 1896 is te zien dat het areaal dat aan de westkant van het tracé grensde is afgegraven en geëgaliseerd. Hoeveel grond daarbij is verdwenen is niet bekend.

Op dat geëgaliseerde deel werd het Geuzenkwartier aangelegd in de jaren 1900-1915. Dit wijkje vormde, samen met het Statenkwartier, de laatste stadsuitbreiding van Den Haag in de richting van Scheveningen. In 1909 werd de straatnaam Van Lumeysstraat vastgesteld en tussen 1909 en 1913 werd de meeste bebouwing in de straat gerealiseerd.

In het plangebied bevond zich in de eerste instantie alleen een garage ter hoogte van nummer 39. Het andere perceel was nog niet bebouwd. Vanaf tenminste 1935 bevindt zich ook bebouwing op nummer 37. Rond 1969 werd een overdekte opslagplaats gecreëerd. De bebouwing op nummer 39 werd circa 1977 dusdanig uitgebreid dat het perceel over de gehele breedte en tot op gelijke diepte aan de achterzijde met nummer 37 bebouwd raakte. Ook hier werd een opslagplaats gemaakt. Deze situatie is ongewijzigd gebleven tot op heden. Voor zover bekend zijn beide opstallen niet diep gefundeerd.

Wat betreft de gegevens met betrekking tot eventuele bodemverontreinigingen: er is bodemonderzoek uitgevoerd in 1999, waaruit is gebleken dat er sprake is van verontreiniging boven de streefwaarden. Verder onderzoek is dan ook gewenst.¹¹

Het is de verwachting dat de bodemopbouw in het bebouwde deel van het plangebied nauwelijks verstoord is door de aanleg van de huidige opstallen. Door de aanwezigheid van de conserverende laag dekzand (Laag van Den Haag) is de verstoring van de eventuele archeologische waarden waarschijnlijk minimaal, doordat de recente bouwactiviteiten de eventuele archeologische lagen vermoedelijk niet bereikt hebben.

2.4 De huidige en toekomstige situatie

Thans bestaat het plangebied uit de twee met werk- en opslagplaatsen bebouwde percelen. Deze éénlaagse bebouwing zal worden gesloopt ten behoeve van nieuwbouw, in de vorm van twee herenhuizen die elk drie verdiepingen gaan tellen. Er zal niet onderkelderd worden. De achtergevel ter hoogte van nummer 39 en voor een deel van nummer 37 wordt circa een meter verder naar achteren gebouwd dan de huidige bebouwing. Ten behoeve van funderingswerken en dergelijke zal er tot circa 1,20 m beneden vloerpeil gegraven gaan worden. Hierbij wordt de oude fundering verwijderd.¹² Er bestaat de mogelijkheid dat door de graafwerkzaamheden eventuele archeologische waarden verstoord zullen worden.

¹¹ In de bovengrond (0 - 0,5 m beneden maaiveld) zijn zink en PAK en in het grondwater zink in gehalten boven de streefwaarden aanwezig. In de ondergrond (0,5 - 2,0 m beneden maaiveld) zijn geen gehalten boven de streefwaarden aangetoond (Stevelling 1999, p. 3-4).

¹² Mededeling H. Brekelmans van B.V. Aannemersbedrijf H. Brekelmans.

2.5 De gespecificeerde archeologische verwachting

Het plangebied heeft vanwege de ligging op de overgang van strandwal naar strandvlakte een archeologische verwachting voor vindplaatsen vanaf de bronstijd tot en met de late middeleeuwen. Voor de nieuwe tijd geldt daarentegen een lage verwachting.

Met name kunnen zich onder de Laag van Den Haag nederzettingsterreinen en/of akkerarealen bevinden. De conservering voor de eventuele archeologische waarden die zich direct onder of in het veenpakket bevinden, met name organische resten, zal redelijk zijn. Voor eventuele archeologische waarden die zich bevinden in het zand onder de Laag van Den Haag is de conservering van anorganische resten waarschijnlijk redelijk en die van organische resten matig.

Het is de verwachting dat eventuele archeologische waarden niet of nauwelijks zijn verstoord door de huidige bebouwing vanwege de aanwezigheid van de conserverende Laag van Den Haag en ondanks de verlaging van het terrein die hier aan het eind van de 19de eeuw heeft plaats gevonden.

De diepte van de eventuele archeologische lagen is vooralsnog onbekend. Omdat deze gewoonlijk gelegen zijn tussen 0,5 m tot 3,5 m + NAP, kunnen ze, gezien de huidige maaiveldhoogte van 4,7 m + NAP, al op ruim een meter onder maaiveld voorkomen. Er bestaat dus de mogelijkheid dat eventuele archeologie wordt verstoord door de ontwikkelingsplannen. Derhalve is, om de archeologische verwachting te toetsen, een inventariserend onderzoek in de vorm van grondboringen uitgevoerd.

3 Booronderzoek

3.1 Doelstellingen en methode

Het doel van het uitgevoerde booronderzoek is de gespecificeerde archeologische verwachting te toetsen. Daartoe moet op de volgende vragen uit het plan van aanpak een antwoord worden geformuleerd:

1. Hoe goed is de bodemopbouw bewaard gebleven?
2. Hoe ziet de bodemopbouw eruit?
3. Zijn er archeologische niveaus aanwezig? En zo ja, wat is de aard, ouderdom en omvang daarvan?
4. In welke mate stemmen de resultaten overeen met de geologie zoals afgebeeld op de Nieuwe geologische kaart?

Om op deze vragen een antwoord te formuleren, zijn op het achterterrein van de huidige bebouwing twee boringen uitgevoerd. Omdat achter het pand Van Lumeystraat 37 een betonnen vloer aanwezig is, kon daar niet worden geboord. Daarom is als alternatief een boring achter het pand Van Lumeystraat 41 – 45, dat van dezelfde eigenaar is, uitgevoerd. Dit perceel maakt weliswaar geen deel van het plangebied, maar van die plek verkregen boorgegevens kunnen evenzeer als maatgevend beschouwd worden. De boringen zijn aan de hand van terreinkenmerken in het RD-net geplaatst. De hoogteligging is bepaald aan de hand van een putdeksel. In afbeelding 4 is de locatie van deze boringen weergegeven. In bijlage 2 worden de boorbeschrijvingen vermeld.

3.2 Resultaten en interpretatie

De bodemopbouw in beide boringen is vergelijkbaar. Onder een dikke laag geroerde grond van ongeveer 3 m dik is nog een restant van een humeuze bodem op (of in) de Laag van Voorburg bewaard gebleven. De overgang van deze bodem naar het oorspronkelijke duinzand verloopt geleidelijk en wijst dan ook op een bodemprofiel dat in hoofdzaak onder natuurlijke omstandigheden is gevormd. De top van deze bodem is verdwenen. Daardoor is het onbekend of deze bodem op de Laag van Voorburg lag, of dat het een bodem betreft die ontwikkeld was in een periode dat de opbouw van de Laag van Voorburg tijdelijk stil lag. In dat laatste geval is ze in een later stadium begraven geraakt onder secundair verstoven duinzand dat ook tot de Laag van Voorburg gerekend mag worden. Een dergelijke bodemopbouw wordt met enige regelmaat in het kustgebied van Den Haag aangetroffen.

Doordat de top van de bodem ontbreekt kan ook niet worden uitgesloten dat juist in deze top eventueel archeologisch vondstmateriaal aanwezig was.

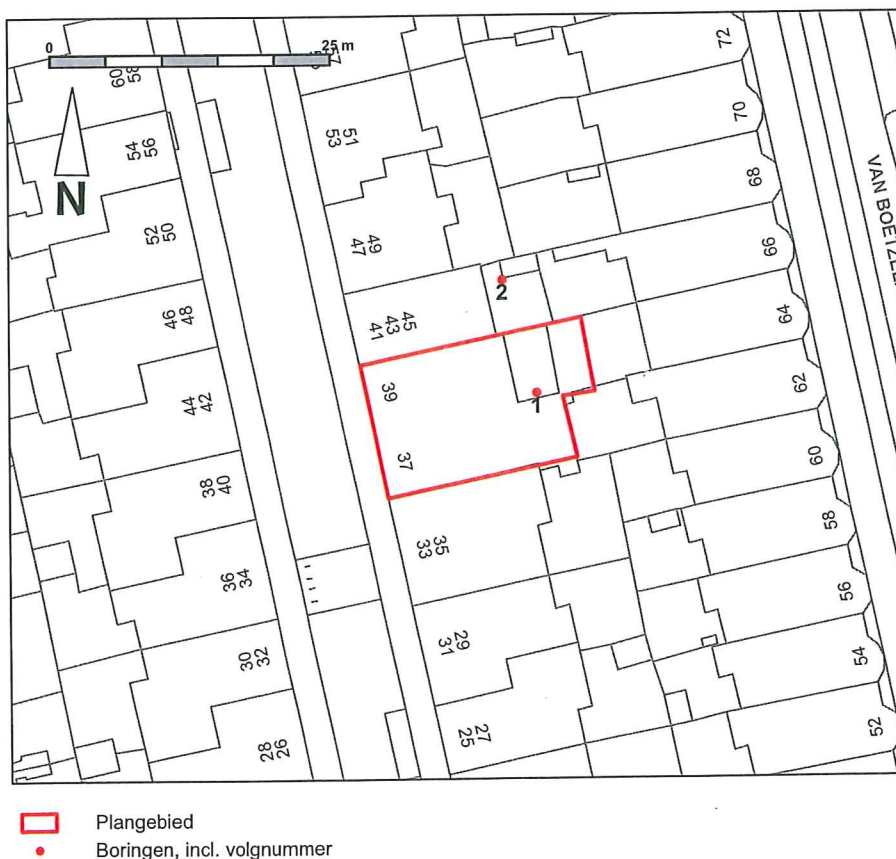
De onderste 40 à 60 cm van de geroerde grond bestaat uit een vuile laag zand met daarin veel grind, een enkel scherfje glas van vermoedelijk relatief recente ouderdom en materiaal wat op koolas lijkt. Deze laag is van elders aangevoerd. Op basis van de koolas, een restant van het verbranden van steenkool, en het glas, mag verwacht worden dat deze laag kort voor de aanleg

van de wijk is aangevoerd of opgebracht. Of de dikke laag geroerde grond een relatie heeft met de egalisering zoals weergegeven op het Bonneblad uit 1896 voor dit gebied kan op dit moment nog niet worden vastgesteld, maar is zeker mogelijk.¹³

3.3 Beantwoording onderzoeksvragen

Op basis van het uitgevoerde booronderzoek kunnen de vooraf opgestelde onderzoeksvragen worden beantwoord:

1. Tot een diepte van ongeveer 3 meter onder maaiveld bestaat de bodemopbouw uit geroerde grond. Een groot deel hiervan lijkt van elders te zijn aangevoerd.
2. Direct onder de dikke laag geroerde grond is een restant van de bodem bewaard gebleven. Deze bodem is ontwikkeld in zand dat tot de Laag van Voorburg (Oud Duin) gerekend kan worden. Ook het oorspronkelijke, niet door bodemvorming beïnvloede duinzand is in boring 2 herkend.
3. In de boringen zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen. Als gevolg van de verstoring tot een diepte van 1,6 à 1,8 m + NAP kunnen eventueel oorspronkelijk aanwezige archeologische waarden verdwenen zijn.
4. In het plangebied is geen conserverend dek van de Laag van Den Haag aangetroffen. De bodem is tot in een bodem op of in de Laag van Voorburg geroerd. Mogelijk betreft het een bodem die na de vorming door secundair verstoven duinzand afgedekt is met zand dat eveneens tot de Laag van Voorburg gerekend moet worden.

Afb. 4 Locatie boorpunten. Gemeente Den Haag.

¹³ Bonneblad 439, uitgave 1896.

4 Conclusies en aanbevelingen

Om vast te stellen of archeologische waarden aanwezig zijn binnen het onderzoeksgebied Van Lumeystraat 37 en 39 is door de Afdeling Archeologie van de Gemeente Den Haag een Bureauonderzoek in combinatie met een Inventariserend Veldonderzoek-boringen uitgevoerd.

Bij het bureauonderzoek is vastgesteld dat het gebied vanwege de ligging op de overgang van een strandwal naar een strandvlakte een archeologische verwachting heeft voor vindplaatsen uit de bronstijd tot in de middeleeuwen. In de directe omgeving van het onderzoeksgebied is bewoning uit de bronstijd en ijzertijd vastgesteld. Eventueel aanwezige waarden zijn vermoedelijk goed geconserveerd omdat de huidige bebouwing slechts ondiep is gefundeerd en het gebied volgens de geologische kaart is afgedekt met een laag duinzand van de Laag van Den Haag, die dikker is dan 2 meter.

Om de archeologische verwachting te toetsen is een Inventariserend Veldonderzoek boringen uitgevoerd. Dit booronderzoek heeft aangetoond dat de oorspronkelijke bodemopbouw zoals op de geologische kaart wordt weergegeven niet meer aanwezig is. De bodemopbouw bestaat tot een diepte van ongeveer 3 meter onder maaiveld uit geroerde grond, de basis van deze laag bevat grind, relatief modern glas en koolas-achtig materiaal. Onder deze laag is een restant van een natuurlijke bodem aanwezig. De oorspronkelijke top van deze bodem is verdwenen. In deze bodem zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen.

Bovenstaande maakt duidelijk dat er in het onderzoeksgebied Van Lumeystraat 37 en 39 geen archeologische waarden worden verwacht. De afdeling Archeologie van de gemeente Den Haag adviseert daarom geen vervolgonderzoek.

Literatuurlijst

- Bakker, C.B., E. Jacobs, M.M.A. van Veen, A.M. Vermeulen, en J.A. Waasdorp, 2001, 'Archeologie in Den Haag in 2000' in: *Jaarboek Die Haghe 2001*. p. 226-233.
- Berendsen, H.J.A., 2005, *Landschappelijk Nederland (Fysische geografie van Nederland)*. Assen.
- Bulten, E.E.B., 2004, *Definitief archeologisch onderzoek op de locatie Houtrust in de gemeente Den Haag*. (intern rapport DSB-Archeologie). Den Haag.
- Rieffe, E.C., 2001a, *Rioolvervanging Statenkwartier 1999-2001. Resultaten van boringen en waarnemingen tijdens tracébegeleiding*. (intern rapport DSB-Archeologie). Den Haag.
- Rieffe, E.C., 2001b, *Boringen Houtrust*. (intern rapport DSB-Archeologie). Den Haag.
- Rieffe, E.C., 2007, *Frederik Hendrikplein. Gemeente Den Haag. Inventariserend veldonderzoek-boringen*. (Rapport 0731). Den Haag.
- Rieffe, E.C., L.I. Kooistra, E.E.B. Bulten, en J. van Dijk, 2006, *Archeologisch onderzoek In- en effluentleidingen Afvalwaterzuivering Haagse Regio*. (Rapport 0619). Den Haag.
- Rieffe, E.C., 2009, *Rioolvervanging Vogelwijk Fase 1. Gemeente Den Haag. Archeologische begeleiding*. (Rapport 0914). Den Haag.
- Stevelling, D., 1999, *Rapport nulsituatie/BSB-onderzoek. Van Lumeystraat 37-41. Den Haag*. Den Haag.
- Veen, M.M.A. van, en J.A. Waasdorp, 2000, *Archeologische-geologische kaart van Den Haag*. (Haagse Oudheidkundige Publicaties 5). Den Haag.
- Vos, P.C., E.C. Rieffe, en E.E.B. Bulten, 2007, *Nieuwe geologische kaart van Den Haag en Rijswijk*. Den Haag.

Historische kaarten

Kruikius Kaart van Delfland 1712. Heruitgave 1988, Alphen aan den Rijn.

Bonneblad (b439), uitgave 1896 en 1900.

Lijst afbeeldingen met verantwoording

- Afb. 1 Plangebied en situering in Den Haag. *Gemeente Den Haag*.
- Afb. 2 Uitsnede uit de Nieuwe geologische kaart van Den Haag en Rijswijk met plangebied en archeologische vindplaatsen. *Gemeente Den Haag*.
- Afb. 3 Uitsnede uit de kaart van Kruikius (1712) met daarop bij benadering aangegeven de locatie van het plangebied. *Gemeente Den Haag*.
- Afb. 4 Locatie boorpunten. *Gemeente Den Haag*.

Bijlage 1: Archeologische perioden

Periode	Tijd in jaren
Nieuwe tijd	1500 na. Chr.-heden
Late middeleeuwen	1050 - 1500 na Chr.
Vroege middeleeuwen	450 - 1050 na Chr.
Romeinse tijd	12 v. Chr. - 450 na Chr.
IJzertijd	800 -12 v. Chr.
Bronstijd	2000 - 800 v. Chr.
Neolithicum (nieuwe steentijd)	5300 - 2000 v. Chr.
Mesolithicum (midden steentijd)	8800 - 4900 v. Chr.
Paleolithicum (oude steentijd)	300.000 - 8800 v. Chr.

Bijlage 2: Boorbeschrijvingen

Legenda

x	Verstoord
Zs1	Zand zwak siltig
1	geringe hoeveelheid
2	matige hoeveelheid
3	grote hoeveelheid

Boornummer	Bovenkant laag (m NAP)	Onderkant laag (m NAP)	Grondsoort	Hoofdkleur	Bijkleur	Tint	Houtskool	Aardewerk	Humus	IJzeroxide	Opmerkingen
1	4.70	4.20	x								
	4.20	2.20	Zs1	geel	grijs						
	2.20	1.60	Zs1	grijs	bruin	vlekkerig			2		met glas, koolas
	1.60	1.45	Zs1	bruin	grijs	donker			3		
	1.45	1.20	Zs1	grijs	paars						
2	4.70	4.20	x								
	4.20	2.20	Zs1	geel	grijs						
	2.20	1.80	Zs1	bruin	grijs	vlekkerig			2		vuil; grind, koolas, e.d.
	1.80	1.60	Zs1	geel	grijs						